

AHMET HAMDİ TANPINARA GÖRE BATI VE BATILILAŞMA

Araş. Gör. Nurullah ÇETİN

Batı'yı değerlendirme ve batılılaşma, 19. yüzyıldan beri Türk aydınının gündemini işgal eden belli başlı problemler arasında yer almaktadır. Batı, ya toptan inkâr ve reddedilerek olumsuz açıdan ele alınmış, ya tamamen benimsenerek kendisine bütünüyle olumlu bir imaj yüklenmiş ya da ne ölçüde ve hangi yönleriyle benimsenmeli tartışmasına konu olmuştur.

Biz bu yazımızda Türk düşünce hayatında önemli bir ad olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yazı, konuşma ve mektuplarından yola çıkarak onun "Batı" ve "batılılaşmamız"a ilişkin görüş ve düşüncelerini ortaya koymaya çalışacağız.

A. Tanpınar'a Göre Batı İmajı

Ahmet Hamdi'ye göre "Batı" kavramı değişik yönleriyle bazı anlam ve özellikleri çağrıştırmaktadır. Bunları birkaç madde halinde şöyle özetleyebiliriz:

a) *Realist bir tutum ve gözlem.*

Medeniyetinin büyük meziyeti; bir realitenin ürünü olan ve gelişimini onunla birlikte yapan batı,¹ eşyayı ve maddeyi, bir bakıma objeleri zihninin prizmasından geçirir, elinde evire çevire her yanını yoklar, özelliklerini ve mükemmelleşme imkânlarını arar, onunla ilgili ayrıntılarına ortaya koyar ve eşyayı bambaşka bir biçime getirir².

Bu özelliği ile Batı, "Avrupa Medeniyeti" dediğimiz büyük uygarlığın temel dinamiği olan makinaya dayalı teknoloji atılımını gerçekleştirmiştir.

1 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, Hazırlayan: Dr. Birol Emil, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 34.

2 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 132.

b) *Özgürlük*

Tanpınar, Avrupa'nın; milletlerin ve fertlerin hürlük düşüncesi üzerine kurulduğunu, bunu tanımayan herhangi bir prensibin bu medeniyete karşı sadece cinayet işleyebileceğini ileri sürer³.

Ayrıca Avrupa hürriyetinin öncelikle insanı işinde serbest bırakmak olduğunu vurgulayan Tanpınar, bunu başından geçen somut bir olayla şöyle ifade eder:

"Dün akşam bir sahne gördüm. Otobüse insan alınıyordu. 30 kişi vardı. İhtiyar, çocuklu, güzel kadın... Biletçi beşini aldı. Gerisini bıraktı kimse itiraz etmedi. İşte Avrupa hürriyeti evvela bu. İnsanı işinde serbest bırakmak ve onun iyi yaptığına inanmak⁴."

c) *Devam*

Batılı ulusların belli başlı ayırıcı özelliklerinden birisi, onların kendi kendilerini bilme durumları, kendi özgün kaynaklarına, millî bünyelerinin yapı taşlarına her an yeni baştan yaklaşmaları ve kültürel-özellekle sanat ve edebiyat-hayatlarında tarihten devraldıklarının bir devamını aramalarıdır⁵.

d) *Çaresizliği kabul etmeme.*

"Avrupa zaruretlere isyan etmez, onları tanıdıkça yeneceğine inanırdı"⁶ diyen Tanpınar, Batı'nın çaresizliğe mahkum olmuş bir tevekkül anlayışını reddettiğini ve hayatın sonsuz ihtimalleri ve alternatifleri içinde rahatça dolaşabildiğini farketmiştir.

e) *Çalışma düzeni.*

Tanpınar, Tarık Temel'e Paris'ten yazdığı bir mektupta Batılı insanın bizden en büyük farkının "tam istirahat":olduğunu belirtir. Ona göre Batı insanı, çalışmanın ve yaptığı için hakkını veren, zamana gereği gibi tasarruf eden bir insandır ve onun için de tam. istirahat onun yapacağı bir iştir⁷.

3 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, Hazırlayan: Dr. Birol Emil, Dergah Yayınları, İstanbul, s. 69.

4 *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Kültür Bakanlığı, Kültür Yayınları, Ankara 1971, s. 232.

5 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Milli Eğitim Basımesi, İstanbul 1969, s. 82.

6 A.g.e., s. 558.

7 *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 1975, s. 239

B. Türkiye'nin Batılılaşma Problemi

Yazarın Türkiye'nin ve Türklerin batılılaşması konusunda ilgili olarak üzerinde durduğu belli başlı noktalar ana hatlarıyla şunlardır.

a) *Batılılaşma kaçınılmaz bir zorunluktur.*

"Yeni ve Avrupalının peşinden koşmamız bir zaruretti. Çünkü cemiyetimiz için ölmek veya garplılaşmak şıklarından birini derhal ihtiyar etmek zarureti vardı" diyen Tanpınar, yazısına Türk toplumunun yaşamak isteğiyle batılılaştığını, böylece yeni bir toplum, yeni bir ahlâk, yeni bir hayat biçimi peşinde giderken yeni bir edebiyatı da aradığını belirterek devam eder⁸.

Bununla birlikte Tanpınar, Türk milletini Avrupahlaştırmak azminde hiçbir engelin durduramadığını ve bundan böyle de durduramayacağını ifade eder⁹.

b) *Batılılaşma "tarihî bir devam" zinciri içinde tamamlanmalı.*

Yazar, Batının özellikle bu yönünü yani sanat ve edebiyatlarında daima bir devam aramalarını, millî kaynaklara her an yeni baştan yaklaşımlarını takdir eder¹⁰.

Batı'dan alacağımız şeylerin; yüksek bir nizam, bir ders olduğunu ve daha ileriye geçmemiz gerektiğini vurgulayan¹¹ Tanpınar, şimdi yapılacak şeyin kendisine, kendi hayatımıza, mazimize, zenginliklerimize dönmek ve mükemmeliyeti olduğu kadar, muhtevayı da kendimizde aramak olduğunu söyler¹².

Tanpınar, konunun bir başka yönüne, belki de en orijinal tarafına değinir; o da bizim gene biz kalarak batılılaşmamız gereğidir:

"Bizi Avrupalıların kendilerinden aldığımız şeyler için beğenmesi ve bize hayran kalması mümkün değildir. Olsa olsa aferin deyip geçerler, bizde asıl bizim olan şeyleri tanıttığımız zamandır ki bizi beğenip seveceklerdir; çünkü o zaman güzelliğin, kendi kendisini tahakkuk ettirmenin yolunda kendileriyle müsavi göreceklerdir"¹³.

8 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 79.

9 A.g.e., s. 82.

10 A.g.e., s. 82.

11 A.g.e., s. 86.

12 A.g.e., s. 82.

13 A.g.e., s. 84.

o) *Düşünce ve sanatta batılılaşma.*

Düşünce ve sanatta batılılaşma, Avrupa medeniyetinin ürünü olan şaheserlerin meselelerini benimsemekle olur. Çünkü onlar, yaşayan bir zamanın ve onun emrinde oluşmuş bir takım girift durum, mesele dikkat ve tekliflerin ürünüdür. Bunlar gereği gibi bilinmedikçe esere ulaşmak güç ve insan anlayışımız da hep eksik kalacaktır. Yazık ki biz, Avrupa kültürü karşısında daima biraz ezberci olarak kalmışız¹⁴.

Biz Batı'yı özünden kavrayamamışız, "en münevverimiz bile garbın kapısından şö\le bir bakmış!"¹⁵ o kadar. Bundan dolayıdır ki batılılaşmamız oldukça sığ ve yüzeyseldir.

d) *Avrupa Topluluğuna üyelik.*

Son yıllarda Türkiye gündeminde oldukça önemli bir yer edinen Avrupa Topluluğuna girme düşüncesi 1960'lı yıllarda Tanpınar tarafından üzerinde ısrarla durulan bir konudur. O, kurtuluşumuzu Avrupa birliğinde görmektedir. Tarık Temel'e yazdığı bir mektupta bu konuyu şöyle dile getirir:

"Türkiye'nin dertlerini biliyoruz. Çorap söküşü gibidir. Çarelerini bulmak güçtür. Hiç olmazsa bizim gibi onu tarihiyle alanlar için. Avrupanın halini görüyorum, şark hegemonyasına karşı takındığı vaziyete bakıyorum ve içim ürperiyor. Tek ümidimiz bir Avrupa birliğidir onu da ne Amerika, ne İngiltere, hatta ne de Rusya ister. Fransa'da da İm fikrin etrafında büyük bir hareket yok"¹⁶.

e) *Batılılaşmamızın temel dinamikleri:*

"Çalışma şeklimiz", "sanayileşme", "ve "aklıleşme".

Henüz Comte'un sınıflamasında dinî devrede bulunduğumuzu söyleyen Tanpınar, bizi ancak çalışma şeklimizin değiştirebileceğini vurgular. Türkiye sanayileşecek ve aklıleşecektir. Özlenen; yeni köy, yeni ev, yeni iş şekli ve yeni insandır¹⁷.

Görüldüğü gibi Ahmet Hamdi Tanpınar, Batı ve batılılaşma olgusunu yüzeysel bir bakış açısı ve kabukta taklit yerine, Batı'yı batı yapan temel öğelerin ne olduğunu bulmaya çahşarak ve özde batılılaşmayı hedef alarak değerlendirmeye yönelmektedir.

14 A.g.e., s. 503

15 *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 1974, s. 266.

16 A.g.e., s. 240

17 A.g.e., s. 274.